

A magyar asszonynevek hagyományos és új formái

Fercsik Erzsébet

A legtöbb európai ország hagyománya szerint a nőnek férjhez menetele után megváltozik a családneve. Az apai családnevet felcseréli férje családjának nevével, ezzel is kifejezi, hogy ezentúl egy új családhoz tartozik. A magyar személynévrendszer egyik sajátossága, hogy évszázadokon át a nők házasságkötésük után a férjüknek nemcsak családnevét, hanem teljes nevét viselték a házassági viszonyra utaló toldással, a *-né* képzővel kiegészítve. Ugyanakkor a saját családi és keresztnévüket elhagyták, ez a hivatalos asszonynévből egyáltalán nem derült ki. Például *Nagy Mária* és *Kis János* házasságkötése után a nő saját neve csak a legszűkebb környezet számára volt ismert, hivatalosan *Kis Jánosné* lett, azaz a továbbiakban pusztán a férje függelékeként jelent meg. Ez a névforma több kommunikációs problémát is felvet: megnehezíti az azonosítást, gondot okoz az említéskor és szinte lehetetlenné teszi a megszólítást. Az idegen nyelvű kommunikációban még tovább bonyolódik a névhasználat. Gyakran felcserélődik például a névelemek sorrendje, és *Jánosné Kis* alakban szerepel az asszonynév. Ebből a magyar nyelvismerettel nem rendelkezők számára akár az is következhet, hogy a *Jánosné* az illető személy keresztnéve (Soltész, J. 1979).

A magyar asszonyok nevének különös eleme a *-né* szócska. A *-né* toldalékot ma feleségnévképzőnek nevezzük, de tudjuk, hogy eredetileg nem képző volt, hanem a *nő* főnév alakváltozata (Pais 1951). Képzői szerepe a magyar nyelv története folyamán a XVI. században alakult ki. Kezdetben a *nő/né* alakpár összetételt alkotott bármely, férfit megjelölő szóval, ami egyaránt lehetett tulajdonnév vagy közszó (*Balászné, Antosné; bíróné, tanítóné*). Az összetételek alkotóelemei a szokásos jelentésükhöz képest eltérő jelentésváltozatban szerepeltek, például a *Kis János + né* alak azt jelentette, hogy az illető személy, akire ez a megnevezés vonatkozik 'Kis János nője ~ neje'. A birtokviszonyt kifejező összetétel általánosságban azt jelentette, hogy 'vki vkinek a felesége'. Később az összetétel elhomályosodott, a nyelvérzékben a *-né* elem egyre inkább eltávolodott az önállóan használatos *nő* szótól. Ezt a folyamatot erősítette a *nő – né* hangalaki különbözősége is. A nyelvérzék a *-né* elemnek tulajdonította a jelentésmódosító funkciót, egyre inkább képzőként kezelte, azaz bizonyos szavakhoz kapcsolva új szavakat teremtett vele. Bár korábban a mainál sokkal több formát használtak a férjes nők megnevezésére, a XVI. századtól fogva a

következő évszázadokban mégis egyre inkább előretört és megszilárdult az asszonynevek *-né* képzős formája.

Az állami anyakönyvezés bevezetésétől, azaz 1895-től napjainkig törvények, jogszabályok és rendeletek határozzák meg, milyen nevet viselhetnek a nők házasságuk után (Ugróczy 1997). A következőkben ezt a majdnem 110 éves időszakot négy rövidebb szakaszra tagolva tekintem át. A periódusok hossza eltér egymástól, mert nem mechanikusan osztottam fel az időszakokat, hanem egy új korszak kezdetének mindig a névviselés szabályozásában megjelenő újabb állami rendelkezés időpontját tekintettem. Mindegyik korban ismertetem a főbb névválasztási szabályokat és az adott időszakra jellemző szokásokat.

I. korszak: 1895–1952

Ebben a több mint fél évszázadban a hagyományos *-né* képzős névforma uralkodott, bár a férjes nő férjes nevén és saját nevén egyaránt szerepelt az anyakönyvekben (*Kis Jánosné; Nagy Mária*). A mindennapi gyakorlatban azonban csupán a *-né* képzős alak fordult elő. Csekély számú kivételt jelentettek azok a sajátos foglalkozást űző nők, akik férjhez menetelük után is megtartották leánykori nevüket vagy legalábbis ezen a néven váltak ismertté. Ilyen volt például *Kaffka Margit* (1880–1918) író, akinek Fröchlích Brunó erdőmérnökkel kötött első házassága előtt már több elbeszélése és verse megjelent. Egyedi névhasználatra példa *Aczél Ilona* (1884–1940) színésznő, aki beszédtanárként a *Cs. Aczél Ilona* nevet használta, férje Csathó Kálmán családnevének kezdőbetűjéből. Egy másik típusú névhasználatra példa *Kosáryné Réz Lola* (1892–1984) író, műfordító.

A név és a társadalom szoros kapcsolatának illusztrálására ebből az időszakból megemlíthetünk egy 1945-ös miniszterelnöki rendeletet, amely lehetővé tette a háborúban meghalt férfi menyasszonyának, hogy elhunyt vőlegénye nevét úgy viselje, mintha annak felesége lett volna (*Kis Jánosné*). A rendeletnek elsősorban lelki alapjai voltak, de egyúttal az asszonynev presztízsét is jelezte.

II. korszak: 1953–1973

Ebben az időszakban a törvények lehetővé tették, hogy a házasságban élő nők házasságkötésük után hivatalosan is megtartsák leánykori nevüket (*Nagy Mária*). A feleség eldönthette, hogy a férje teljes nevét viseli-e a házassági viszonyra utaló *-né* toldással (*Kis Jánosné*), esetleg a saját nevét is hozzákapcsolva (*Kis Jánosné Nagy Mária*). Az utóbbi forma a gyakorlatban alig-alig fordult elő, az asszonyoknak néhány százaléka, de inkább ezreléke

viselt ilyen típusú hivatalos nevet. Ugyancsak nagyon kevés a leánykori nevét viselő, illetőleg a közéletben azt használó asszony, bár a művészek mellett már fel-fel tűnedeznek ebben a körben más szakmák képviselői is, például *Keleti Éva* fotóriporter (1954. Mátray Mihály), *Illés Erzsébet* csillagász (1959. Almár Iván), *Kincses Veronika* operaénekes (1970. Vajda József). A társadalmi közvélekedés még erősen befolyásolja a névválasztást, és e szerint a házasságnak és az ezt tükröző *-né* képzős névformának változatlanul magas presztízisértéke van.

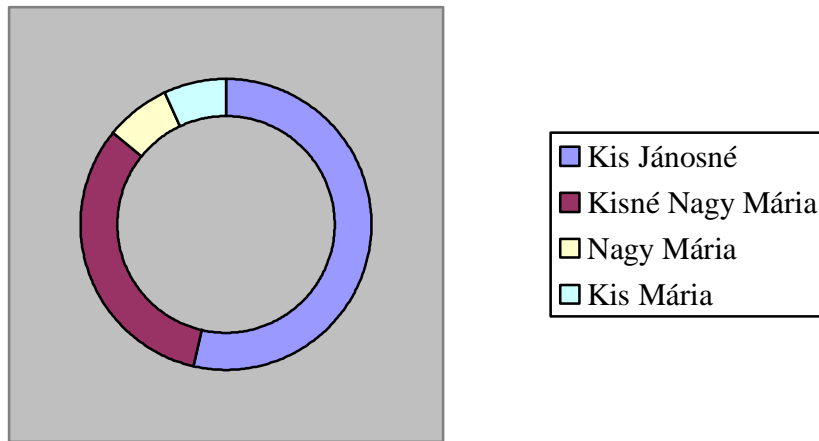
III. korszak: 1974–2003

1974-ben tovább bővült a hivatalos névkínálat, a házas nők még több névforma közül választhattak. A törvény szerint a már eddig is meglévő (*Kis Jánosné*, *Kis Jánosné Nagy Mária*, *Nagy Mária*) névalakok mellett új névformaként jelent meg a *Kisné Nagy Mária* forma. Jellemzője ennek a kompromisszumos névnek, hogy a férj családnevének *-né* képzős formája egyértelműen közli a házasságra vonatkozó információt, de emellett megmarad a nő teljes leánykori neve, ami megkönnyíti az azonosítást és a megszólítást. A másik újdonsága a korszaknak a férj családnevéből és a nő keresztnévéből álló, *Kis Mária*-féle névalak. Az ilyen típusú névcseré a későbbiekben megtévesztő, hiszen az eredeti, születési névhez hasonló kételemű nevet teremt, de a családi állapotot nem tünteti fel. Előnye viszont ennek a névalaknak, hogy lehetővé teszi a megszólítást és az említést.

Az 1974-től 2003-ig tartó időszakot a rendelkezésünkre álló adatok különbözősége miatt két kisebb szakaszra bontjuk. Az első szakaszból semmilyen állami hivatal nem közöl országos statisztikát a nők névválasztásáról. A második szakaszban már rendelkezésünkre állnak a különböző névtípusok gyakoriságát mutató hivatalos statisztikák.

1974–1995

A következő statisztikai adatok részben saját tanszéki adatbázisunk alapján, részben más kutatók által publikált adatok felhasználásával készültek (Laczkó 1996). Az ebben az időszakban házasságot kötött nők névválasztása az országos átlagot tekintve az alábbiak szerint alakult.

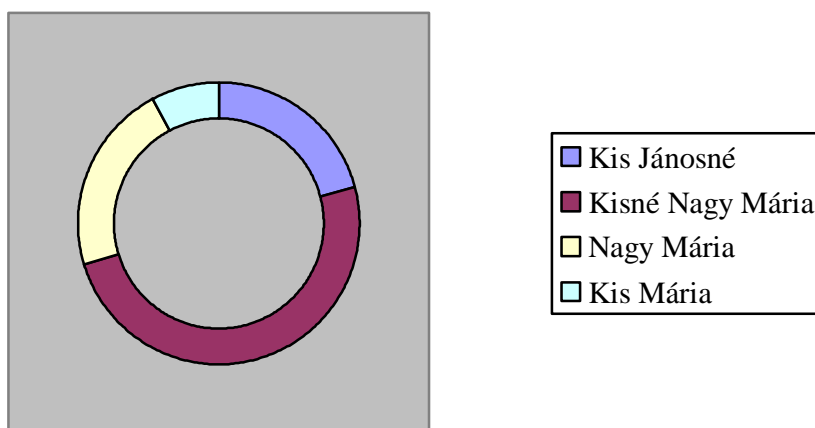

1. ábra

A választott névtípusok országos megoszlása (1974–1995)

A diagram azt mutatja, hogy a nőknek valamivel több mint a fele (53,5 %) választotta a hagyományos (*Kis Jánosné*) névformát. A második leggyakoribb forma a korszakban újonnan megjelenő, *Kisné Nagy Mária* névalak. A házas nőknek kb. az egyharmada (32,4 %) élt ezzel a névtani szempontból kompromisszumos lehetőséggel, amely jelöli a házas állapotot, de tartalmazza a nő teljes leánykori nevét is. Jóval kevesebben (7,1 %) döntöttek a pusztán leánykori név (*Nagy Mária*) megtartása mellett. Ugyancsak kevesen választották a férj családnévéről és a feleség keresztnévéről kombinált típust (*Kis Mária*). Az utóbbi két névforma aránya együttesen még a 15 %-ot sem éri el.

Megfigyelhetjük, hogy alig több mint két évtized alatt milyen nagy mértékben csökkent a hagyományos névforma népszerűsége. Kiténik az is, hogy a fiatal nőknek igen nagy része, majdnem 40%-a tartja fontosnak, hogy házassága után is megőrizze a leánykorában használt nevét: vagy pusztán leánykori névként (*Nagy Mária*) vagy a férj -né képzős családnévvel összekapcsolva (*Kisné Nagy Mária*). A lakóhely, a foglalkozás vagy egyéb szociológiai mutató figyelembevételével lényegesen árnyaltabb képet kaphatunk ennek az időszaknak a névválasztásáról. Kitekintésként nézzük meg egy sajátos értelmiségi csoport, a pedagógusnők névválasztásának adatait ebből a korszakból (Fercsik 2002a).

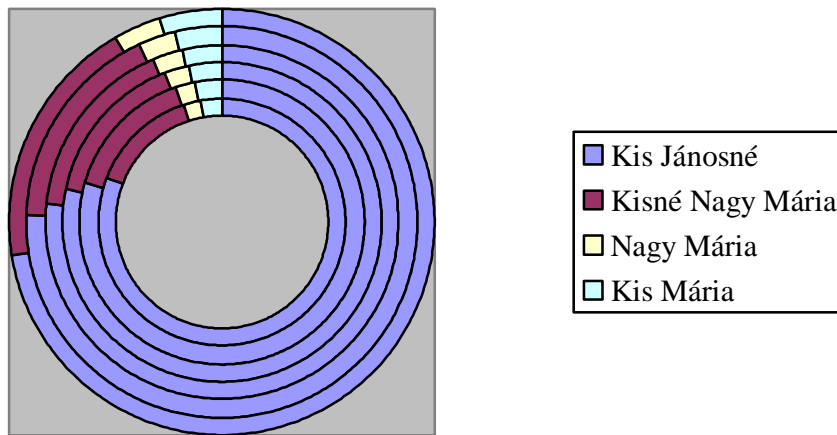
2. ábra

A pedagógusnők által választott névtípusok (1974–1995)

A pedagógusnők névválasztását bemutató diagram arról tanúskodik, hogy a hagyományos *-né* képzős névformát az országos átlag felénél jóval kevesebben viselik (20,7 %). A kompromisszumos névalak (*Kisné Nagy Mária*) értéke szintén eltér az átlagtól, de ezt mintegy egyharmaddal többen választották. Figyelemre méltó, hogy a pedagógusoknak majdnem a fele viseli ezt a névtípust (49,5 %). A legnagyobb eltérés a leánykori nevüket megőrzők körében van: valamivel több mint háromszor annyi pedagógusnő tartotta meg a leánykori nevét, mint az országos átlag (22 %). A legkevésbé népszerű *Kis Mária* típusú névalakot a pedagógusnők az átlaggal egyezően választották.

1996–2003

1996-tól az országos statisztikai adatokhoz hivatalosan is hozzájutnak a kutatók, a Belügyminisztérium Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatala minden évben megjelenteti a nők névviselésével kapcsolatos összesített adatokat. Ezek az adatok az eddigiekkel ellentétben nem az adott évben házasságra lépő nőkre vonatkoznak, hanem az ország valamennyi, házasságban élő női lakosára, függetlenül a házasságkötés évétől (Fercsik 2002b). Napjainkban Magyarország felnőtt női lakosságának 42-45 %-a él házasságban. A vizsgált időszakban évente 42 és 49 ezer között volt a házasságkötések száma, azaz ennyi nő döntött arról, hogy milyen formában kívánja viselni a nevét a férjhez menetele után.

3. ábra

A házas nők névviselése (1996–2003)

Az országos átlag változása a hagyományos, *Kis Jánosné* formák esetében a legnagyobb. A nyolc év alatt 8,4 %-kal csökkent azoknak az asszonyoknak a száma, akik ezt a névformát viselik. A növekedés mértéke a *Kisné Nagy Mária* típusban a legmagasabb, 1996 és 2003 között folyamatosan nőtt az ilyen névtípust viselő nők száma, összesen 4,9 %-kal emelkedett. Kisebb mértékben, mindössze 1,9 %-kal, de szintén folyamatosan emelkedett a *Kis Mária* típusú nevet viselő nők száma. Még ennél is kevesebbel, csupán 1,5%-kal nőtt a pusztai leánykori nevet viselő házas nők száma (*Nagy Mária*).

A 3. ábra diagramja bemutatja, hogy 2003-ban a házas nőknek alig valamivel több mint 70%-a viselte a hagyományos, *Kis Jánosné* névformát. Megfigyelhetjük azt is, hogy ennek a névformának egyre kevesebb viselője van, számuk évről évre csökken. A második leggyakoribb változat a *Kisné Nagy Mária* típus. Láthatjuk, hogy ez a névalak folyamatosan egyre nagyobb teret nyer a hivatalos asszonynevek között. A nem hagyományos változatok közül a legtöbb nő ezt a kompromisszumos formát választja. Jóval kevesebben viselik a másik két névalakot (*Nagy Mária*, *Kis Mária*), amelyből hiányzik a *-né* képző, tehát semmilyen elem nem utal egyértelműen a névviselő családi állapotára.

IV. korszak

2004–től

A 2004. január 1-től érvénybe lépő törvény a házasságkötéskor felvehető névformák körét tovább bővíti. Egyik újdonsága, hogy a férj számára is lehetőséget nyújt a névváltoztatásra. A férj dönthet úgy, hogy kizárólag a maga teljes nevét viseli (*Kis János*), de úgy is, hogy a felesége családi nevéhez hozzákapcsolja a saját keresztnévét (*Nagy János*). Mind a férj, mind a feleség viselhet a kettőjük összekapcsolt családi nevéből és saját keresztnevükből álló névformát (*Kis-Nagy Mária, Nagy-Kis Mária; Kis-Nagy János, Nagy-Kis János*).

Egyúttal megváltoztak az eddig megszokott terminusok is. Az *asszonynev* helyett a *házassági név* megnevezést, a *leánykori név* helyett a *születési név* megnevezést használjuk. A törvény életbe lépése óta eltelt idő túlságosan rövid volt ahhoz, hogy értékelhető statisztikai adatok álljanak rendelkezésünkre a választott névformákról.

A magyar asszonynevek különböző típusait egymás mellé állítva áttekinthetjük azok nyelvi formáját. A hagyományos asszonynevet alkotó névelemek: a férj családneve és/vagy keresztnéve, a feleség családneve és/vagy keresztnéve, valamint a *-né* képző. Ezeknek az elemeknek a kombinációjával többféle névformát tudunk létrehozni. Közülük csupán néhány szerepel hivatalosan választható asszonynevként, a többi az informális névhasználat különböző helyzeteiben fordul elő. A 4. ábra az asszonynevek hivatalos névformáit mutatja be a fent ismertetett korszakoknak megfelelően az állami anyakönyvezés bevezetésének kezdetétől napjainkig.

Időszak	Az asszonynev hivatalos formája	
	-né képzővel	-né képző nélkül
I. korszak 1895–1952	Kis Jánosné (<i>hagyományos névforma</i>) Kis Jánosné Nagy Mária	
II. korszak 1953–1973		Nagy Mária (<i>leánykori név = születési név</i>)
III. korszak 1974–2003	Kisné Nagy Mária (<i>kompromisszumos névforma</i>)	Kis Mária
IV. korszak 2004–		Nagy-Kis Mária Kis-Nagy Mária

4. ábra

Az asszonynevek hivatalos formái

A névtani hagyományok alapján a családnév és a keresztnév együttesét alárendelő jelzős szerkezeteknek tekinthetjük (Kálmán 1978). A kételemű névrendszer kialakulása után megszűnt a reális kapcsolat a név és az elnevezett között. A jelentés elhomályosulásával párhuzamosan a funkció lett hangsúlyos, így logikailag egyértelművé vált az egyik névelem kiemelő jelzői szerepe (Hajdú 2003). Az újonnan megjelenő, kéttagú, kötőjellel összekapcsolt házassági nevek grammatikai szempontból mellérendelő szerkezetek. Az ilyen típusú kettős névformának házassági névként a magyar hagyományban és a magyar nyelv történetében nincs közvetlen előzménye. Bár korábban is léteztek kéttagú családnévek, elsősorban a megkülönböztető név vagy a nemesi előnév és a családnév együtteséből. A kötőjellel összekapcsolt házassági nevek népszerűségét részben lélektani okok támogathatják, hiszen a névtípus grammatikai formája nemcsak a házasságra lépő férfi és nő összetartozását, hanem – a mellérendelő szerkezet révén – az egyenrangúságát is tükrözi. Ugyanakkor elterjedésében fontos szerepet játszhat több európai ország példája, amelyekben általános az ilyen típusú házassági név viselése (Raátz 2004). Hatásukat meggyorsította a rendszerváltás utáni társadalmi nyitottság, amelynek nyomán a külföldi partnerekkel kötött házasságok száma is megszorodott. A vegyes házasságok egy részében a párok kettős családnévet alakítottak ki, vagy oly módon, hogy az itthoni házasságkötéskor névváltoztatást kértek, vagy a külföldi házasságkötéskor automatikusan kettős nevet jegyeztettek be.

Az állami anyakönyvezés kezdetétől napjainkig tartó időszakot áttekintve azt tapasztaljuk, hogy a házasságkötéskor hivatalosan választható névformák száma folyamatosan növekszik. Az elmúlt évtizedekben ugrásszerűen megnőtt azoknak a nőknek a száma, akik házasságkötésükkor nem kívánják megváltoztatni a nevüket, illetőleg ha élnek a névváltoztatás lehetőségével, akkor is fontosnak tartják valamilyen formában az asszonynevükben is feltüntetni a születési nevüket. Az *asszonynév* terminust 2004-től az államigazgatásban felváltotta a *házassági név*, hiszen a törvény a házasságkötés alkalmával a férfiak számára is lehetővé teszi névváltoztatást. A mellérendelő szerkezetű házassági nevek új névtípust képviselnek, megjelenésük az évszázadokon át egyeduralgódó, hagyományos *-né* képzős alakokhoz viszonyítva egyértelmű szemléletváltozást tükröz.

Irodalom

Fercsik Erzsébet 2002a. *A tanári mesterséget űző nők asszonynevééről*. In: Gréczi-Zsoldos Enikő – Kovács Mária (szerk.) *Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére*. A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Miskolc 41–5.

- Fercsik Erzsébet 2002b. *A házas nők névviselése a XX. század utolsó éveiben — öt év statisztikáinak tükrében.* Névtani Értesítő 24: 99–107.
- Hajdú Mihály 2003. *Általános és magyar névtan.* Osiris Kiadó. Budapest.
- Kálmán Béla 1978. *The World of Names. A Study in Hungarian Onomatology.* Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Laczkó Krisztina 1996. *A mai asszonynévhasználat Budapesten (Egy kutatás körvonalai).* Magyar Nyelvőr. 161–7.
- Pais Dezső 1951. *A -né képző.* Magyar Nyelv 1–12.
- Raátz Judit 2004. *Új névformákkal az Európai Unióba!?* Névtani Értesítő 26: 66–73.
- Soltész, J. Katalin 1979. *A tulajdonnevek funkciója és jelentése.* Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Ugróczky Mária, dr. 1997. *Új magyar utónévkönyv.* BM Kiadó.

A tanulmány bemutatja a hagyományos magyar asszonynév *-né* képzős alakjának kialakulását. Majd a névviselést meghatározó jogszabályok alapján ismerteti a hivatalosan választható asszonyneveket az állami anyakönyvezés megkezdésétől napjainkig. Az 1974 utáni évekből közölt statisztikai adatok azt bizonyítják, hogy a hagyományos névformát egyre inkább felváltják azok a névalakok, amelyek a nő leánykori nevét is tartalmazzák. Az országos adatokat összeveti egy sajátos csoport, a pedagógusnők névválasztásának adataival, és megállapítja, hogy körükben az átlagosnál erőteljesebben jelentkezik az eredeti név megőrzésének igénye. Rámutat arra, hogy a 2004-től választható, mellérendelő szerkezetű családnevek megjelenése a névválasztók szemléletének változását jelzi.